

نقش تعدیلی رهبری زنان در کمیته حسابرسی بر رابطه کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

شقایق مرغزاری

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی هاتف، زاهدان، ایران. (نویسنده مسئول).
Marghzarishaghayegh@gmail.com

دکتر عباسعلی حق پرست

گروه حسابداری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.
aa.haghparastt@iau.ac.ir

شماره ۱۱۲ / بهار ۱۴۰۵ (جلد اول) / صص ۱۶۰-۱۷۱
چشم انداز حسابداری و مدیریت (دوره نهم)

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی نقش تعدیل گر رهبری زنان در کمیته حسابرسی بر رابطه بین کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران انجام شد. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از حیث روش، توصیفی-همبستگی و مبتنی بر داده های گذشته نگر است. جامعه آماری شامل کلیه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۳ بود که پس از اعمال معیارهای حذف سیستماتیک، در نهایت ۱۲۳ شرکت به عنوان نمونه نهایی انتخاب شدند. داده های مورد نیاز از صورت های مالی، گزارش های هیئت مدیره و پایگاه های اطلاعاتی رسمی استخراج و با استفاده از مدل رگرسیون چندمتغیره و الگوهای اقتصادسنجی تجزیه و تحلیل شد. در این پژوهش، اجتناب مالیاتی از طریق نرخ مؤثر مالیات (ETR)، کیفیت حسابرسی بر مبنای لگاریتم طبیعی حق الزحمه حسابرسی و رهبری زنان در کمیته حسابرسی به صورت متغیر مجازی (ریاست زن = ۱) اندازه گیری گردید. نتایج نشان داد کیفیت حسابرسی رابطه منفی و معناداری با اجتناب مالیاتی دارد که بیانگر نقش بازدارنده نظارت حسابرسی در کاهش رفتارهای مالیاتی فرصت طلبانه است. همچنین یافته ها حاکی از آن بود که رهبری زنان در کمیته حسابرسی به طور معناداری رابطه بین کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی را تعدیل می کند و موجب تغییر در شدت این ارتباط می شود. نتایج نشان می دهد ترکیب کیفیت نظارت حسابرسی و تنوع جنسیتی در سطوح کلیدی تصمیم گیری می تواند به ارتقای شفافیت مالی و کاهش ریسک های مالیاتی در شرکت ها منجر شود.

واژه های کلیدی: کیفیت حسابرسی، اجتناب مالیاتی، رهبری زنان، کمیته حسابرسی، حاکمیت شرکتی، بورس اوراق بهادار تهران.

مقدمه

یکی از چالش های اساسی نظام های اقتصادی و مالی در جهان امروز، ارتقای کیفیت حاکمیت شرکتی و کاهش رفتارهای فرصت طلبانه مدیران است. شرکت ها برای حفظ اعتبار، افزایش اعتماد سرمایه گذاران و جلوگیری از ریسک های قانونی و مالی، نیازمند سازوکارهای نظارتی کارآمد هستند. در این میان، کمیته حسابرسی به عنوان یکی از ارکان اصلی حاکمیت شرکتی، نقشی کلیدی در نظارت بر فرآیند گزارشگری مالی، انتخاب حسابرس مستقل و کنترل رفتارهای پرریسک مدیران ایفا می کند (سلطان و همکاران^۱، ۲۰۲۰).

¹ Sultana et al.

ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که ترکیب هیئت‌مدیره و کمیته‌های زیرمجموعه آن، به‌ویژه از منظر تنوع جنسیتی، می‌تواند بر کیفیت تصمیم‌گیری و عملکرد شرکت‌ها اثرگذار باشد. تنوع جنسیتی به معنای حضور اعضای زن و مرد در ساختار هیئت‌مدیره و کمیته‌هاست که می‌تواند منجر به افزایش خلاقیت، نوآوری و ارائه دیدگاه‌های متنوع در فرآیند تصمیم‌گیری شود (الکسی و همکاران^۱، ۲۰۲۲). این مفهوم علاوه بر جنسیت، ابعاد دیگری همچون سن، تحصیلات، تجربه و حتی ترجیحات اجتماعی و سیاسی را نیز در بر می‌گیرد؛ با این حال، جنسیت به دلیل تفاوت‌های رفتاری و نگرشی میان زنان و مردان، بیشترین توجه را در مطالعات اخیر به خود اختصاص داده است (امارا و همکاران^۲، ۲۰۲۵). پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که حضور زنان در هیئت‌مدیره و کمیته‌های حسابرسی با ارتقای کیفیت حسابرسی و کاهش مشکلات گزارشگری مالی همراه است. به‌طور مثال، فریرا و آدامز^۳ (۲۰۰۹)، بیان می‌کنند که زنان به دلیل ریسک‌گریزی بیشتر، تمایل دارند بر فرآیندهای نظارتی و حسابرسی تأکید بیشتری داشته باشند. همچنین هوموری و گرین^۴ (۲۰۱۸)، نشان دادند که حضور زنان در ساختار حاکمیت شرکتی موجب ارتقای اثربخشی و عملکرد شرکت‌ها می‌شود. این یافته‌ها نشان می‌دهد که تنوع جنسیتی می‌تواند به‌عنوان یک عامل کلیدی در بهبود کیفیت حسابرسی و کاهش رفتارهای پرخطر مالی عمل کند.

از سوی دیگر، اجتناب مالیاتی یکی از رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران است که می‌تواند منجر به کاهش درآمدهای دولت، افزایش ریسک‌های قانونی و خدشه‌دار شدن اعتبار شرکت شود. اجتناب مالیاتی به معنای استفاده از روش‌های قانونی یا شبه‌قانونی برای کاهش بار مالیاتی شرکت‌هاست که در بسیاری از موارد با اهداف کوتاه‌مدت مدیران در تضاد با منافع بلندمدت سهامداران و ذی‌نفعان قرار می‌گیرد (فاما و جنسن^۵، ۱۹۸۳). در این زمینه، کیفیت حسابرسی نقش مهمی در کاهش اجتناب مالیاتی دارد؛ زیرا حسابرسان مستقل با بررسی دقیق صورت‌های مالی و شناسایی رفتارهای پرریسک، می‌توانند مانع از اجرای سیاست‌های مالیاتی فرصت‌طلبانه شوند.

با وجود اهمیت کیفیت حسابرسی در کاهش اجتناب مالیاتی، نقش تعدیل‌کننده ویژگی‌های کمیته حسابرسی، به‌ویژه رئیس کمیته، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. رئیس کمیته حسابرسی به‌عنوان رهبر این نهاد، مسئولیت‌های گسترده‌ای همچون تعیین دستور کار، هدایت جلسات، تعامل با حسابرسان مستقل و نظارت بر اجرای توصیه‌های حسابرسی دارد (فرقان و همکاران^۶، ۲۰۱۹). بنابراین، ویژگی‌های فردی رئیس کمیته، از جمله جنسیت، می‌تواند بر اثربخشی کمیته و در نتیجه بر رابطه میان کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی اثرگذار باشد.

مطالعات اخیر نشان داده‌اند که شرکت‌هایی با رئیس زن در کمیته حسابرسی، کمتر با مشکلات کنترل داخلی و تجدید ارائه صورت‌های مالی مواجه می‌شوند و تعداد بیشتری از متخصصان مالی در کمیته حضور دارند (امارا و همکاران، ۲۰۲۵). همچنین، زنان با تخصص حسابداری در کمیته حسابرسی قادرند ارتباط مؤثرتری با حسابرسان برقرار کنند و توصیه‌های آنان را بهتر به اعضای کمیته منتقل نمایند (صالح و میگووشی^۷، ۲۰۲۴؛ الکسی و همکاران، ۲۰۲۲). این شواهد نشان می‌دهد که حضور زنان در جایگاه ریاست کمیته حسابرسی می‌تواند نقش مهمی در ارتقای کیفیت حسابرسی و کاهش اجتناب مالیاتی ایفا کند.

¹ Alkebesee et al.

² Amara et al.

³ Adams & Ferreira

⁴ Green & Homroy

⁵ Fama & Jensen

⁶ Furqaan et al.

⁷ Saleh & Maigoshi

با توجه به این مباحث، خلأ پژوهشی مهمی در ادبیات وجود دارد. اکثر مطالعات پیشین بر ترکیب کلی هیئت‌مدیره یا کمیته حسابرسی تمرکز داشته‌اند و کمتر به نقش رئیس کمیته حسابرسی، به‌ویژه از منظر جنسیت، پرداخته‌اند. این در حالی است که رئیس کمیته حسابرسی به‌عنوان فردی با بیشترین سطح مسئولیت و اختیار، می‌تواند اثر قابل‌توجهی بر عملکرد کمیته و نتایج حسابرسی داشته باشد. بنابراین، بررسی نقش تنوع جنسیتی رئیس کمیته حسابرسی در رابطه میان کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی، می‌تواند به درک بهتر سازوکارهای حاکمیت شرکتی و ارائه راهکارهای سیاستی برای ارتقای شفافیت و پاسخگویی شرکت‌ها کمک کند. در این راستا، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش رهبری زنان در کمیته حسابرسی در تعدیل رابطه بین کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. به عبارت دیگر، این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که آیا حضور زنان در جایگاه ریاست کمیته حسابرسی می‌تواند اثر کیفیت حسابرسی بر کاهش اجتناب مالیاتی را تقویت کند یا خیر. نتایج این مطالعه می‌تواند برای سیاست‌گذاران، نهادهای نظارتی و شرکت‌ها در جهت بهبود ساختار حاکمیت شرکتی و ارتقای شفافیت مالی اهمیت ویژه‌ای داشته باشد. با توجه به مطالب بیان شده سوال اصلی این تحقیق این است که رهبری زنان در کمیته حسابرسی بر رابطه کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران چه نقشی دارد؟ در این راستا فرضیه‌های زیر مطرح است:

- ✓ فرضیه اول: کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی رابطه منفی و معنادار دارد.
- ✓ فرضیه دوم: رهبری زنان در کمیته حسابرسی بر رابطه کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی نقش تعدیل‌گر دارد.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های داخلی و خارجی طی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که ویژگی‌های کمیته حسابرسی، تنوع جنسیتی و کیفیت حسابرسی نقش مهمی در کاهش رفتارهای فرصت‌طلبانه شرکت‌ها، از جمله اجتناب مالیاتی و کاهش ضعف‌های گزارشگری مالی دارند. قربانی و همکاران (۱۴۰۴)، با بررسی شرکت‌های بورسی ایران نشان دادند که حضور زنان در کمیته حسابرسی می‌تواند رابطه منفی میان کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی را تقویت کند و این یافته اهمیت جنسیت رئیس کمیته حسابرسی را در ارتقای شفافیت مالی برجسته می‌سازد. این نتیجه با یافته‌های انورعنایتی و همکاران (۱۴۰۳)، همسو است؛ آنان دریافتند که وجود حداقل یک عضو زن در هیئت‌مدیره و کمیته حسابرسی، سطح اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد و نقش نظارتی این نهادها را تقویت می‌کند. این مطالعات نشان می‌دهد که تنوع جنسیتی می‌تواند یکی از عوامل کلیدی در بهبود نظارت مالی باشد و اثرات آن در محیط‌های مختلف قابل مشاهده است.

در همین راستا، قاضی فینی و ابراهیمیان مشهدی (۱۴۰۲)، با بررسی ۱۲۰ شرکت بورسی طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ نشان دادند که تنوع جنسیتی در کمیته حسابرسی اثر مثبت و معناداری بر کیفیت حسابرسی دارد و این اثر در صنایع پرریسک شدیدتر است. این یافته‌ها بیانگر آن است که حضور زنان در کمیته حسابرسی نه تنها بر رفتارهای مالیاتی شرکت‌ها اثرگذار است، بلکه کیفیت فرآیندهای نظارتی و حسابرسی را نیز بهبود می‌بخشد. آریاپناه و همکاران (۱۴۰۱)، نیز با بررسی نقش تنوع جنسیتی و کارایی کنترل‌های داخلی دریافتند که حضور زنان در کمیته حسابرسی کیفیت گزارشگری مالی را افزایش داده و اعتبار تجاری شرکت‌ها را تقویت می‌کند. این نتایج نشان می‌دهد که تنوع جنسیتی می‌تواند به‌عنوان یک سازوکار حاکمیت شرکتی مؤثر در بهبود کیفیت گزارشگری مالی عمل کند.

مطالعات دیگری نیز بر نقش ویژگی‌های ساختاری کمیته حسابرسی تأکید کرده‌اند. محقق‌زاده و همکاران (۱۴۰۱)، نشان دادند که استقلال اعضای کمیته حسابرسی و حضور زنان در این کمیته رابطه منفی با اجتناب مالیاتی دارد. پاکروان و خوشنویس (۱۴۰۰)، نیز دریافتند که تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره انتخاب حسابرسان متخصص صنعت را افزایش داده و

کیفیت حسابداری را ارتقا می‌دهد. همچنین راغفر و اکبر بیگی (۱۴۰۰)، نشان دادند که وجود کمیته حسابداری مستقل نقش مهمی در کاهش اجتناب مالیاتی ایفا می‌کند. این مجموعه پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ساختار و ترکیب کمیته حسابداری، به‌ویژه حضور زنان و استقلال اعضا، می‌تواند رفتارهای مالی شرکت‌ها را به‌طور معناداری تحت تأثیر قرار دهد. در سطح بین‌المللی نیز یافته‌های مشابهی گزارش شده است. کریمیان (۱۴۰۰)، نشان داد که کیفیت حسابداری اثر منفی بر اجتناب مالیاتی دارد و این اثر در شرکت‌هایی که زنان در کمیته حسابداری حضور دارند، تقویت می‌شود. امارا و همکاران (۲۰۲۵)، در شرکت‌های اروپایی دریافتند که ریاست زنان در کمیته حسابداری رابطه منفی میان کیفیت حسابداری و اجتناب مالیاتی را تقویت می‌کند و نقش مهمی در کاهش رفتارهای فرصت‌طلبانه مالیاتی دارد. قوقره و الزوبی (۲۰۲۵)، نیز در شرکت‌های خاورمیانه نشان دادند که افزایش حضور زنان و استقلال اعضای کمیته حسابداری اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد و کیفیت حسابداری این رابطه را تقویت می‌کند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که رهبری زنان در کمیته حسابداری می‌تواند یک عامل کلیدی در بهبود نظارت مالی باشد. یوسف و همکاران (۲۰۲۳)، در بانک‌های اندونزی دریافتند که تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره و حضور زنان در کمیته حسابداری اثر منفی بر اجتناب مالیاتی دارد و کیفیت حسابداری این اثر را پایدارتر می‌سازد. محمد سامی‌الدیب و لانا محمد (۲۰۲۴)، نیز نشان دادند که تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره رابطه مثبت میان استقلال کمیته حسابداری و کیفیت گزارشگری یکپارچه را تقویت می‌کند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که تنوع جنسیتی نه تنها بر کیفیت حسابداری، بلکه بر کیفیت گزارشگری یکپارچه نیز اثرگذار است.

در پژوهش‌های جدیدتر، نقش زنان در کاهش مشکلات کنترل داخلی نیز مورد توجه قرار گرفته است. ایتون و همکاران (۲۰۲۳)، در شرکت‌های آمریکایی نشان دادند که شرکت‌هایی با رئیس زن در کمیته حسابداری کمتر دچار مشکلات کنترل داخلی و تجدید ارائه می‌شوند و تعداد بیشتری متخصص مالی در کمیته حضور دارند. چوک-مگامه و همکاران (۲۰۲۲)، نیز در شرکت‌های آفریقایی دریافتند که حضور زنان در کمیته حسابداری موجب افزایش نظارت و کاهش رفتارهای پرریسک مالیاتی می‌شود. در نهایت، آدامز و فریرا (۲۰۲۱)، نشان دادند که زنان در هیئت‌مدیره به دلیل ریسک‌گریزی بیشتر، بر فرآیندهای نظارتی و حسابداری تأکید دارند و این امر کیفیت حسابداری را ارتقا داده و اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد.

به‌طور کلی، مرور ادبیات نشان می‌دهد که تنوع جنسیتی در کمیته حسابداری و هیئت‌مدیره، استقلال اعضا و کیفیت حسابداری از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر کاهش اجتناب مالیاتی، بهبود کیفیت گزارشگری مالی و تقویت سازوکارهای نظارتی هستند. این یافته‌ها بیانگر آن است که حضور زنان در ساختارهای نظارتی شرکت‌ها نه تنها یک موضوع اجتماعی، بلکه یک عامل مؤثر در ارتقای شفافیت و سلامت مالی شرکت‌هاست.

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-همبستگی است و با رویکرد اثباتی حسابداری و بهره‌گیری از رگرسیون چندمتغیره و الگوهای اقتصادسنجی انجام می‌شود. از نظر بعد زمانی، پژوهش گذشته‌نگر بوده و داده‌های تاریخی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۳ را بررسی می‌کند. جامعه آماری شامل کلیه شرکت‌های بورسی است و نمونه‌گیری با روش حذف سیستماتیک انجام می‌شود؛ به‌گونه‌ای که شرکت‌هایی با سال مالی منتهی به اسفند، ثبات سال مالی، ارائه کامل اطلاعات و عدم فعالیت در صنایع مالی و واسطه‌گری در نمونه باقی می‌مانند. داده‌های پژوهش از طریق روش کتابخانه‌ای (برای مبانی نظری و پیشینه) و روش میدانی (استخراج اطلاعات از صورت‌های مالی و نرم‌افزار ره‌آورد نوین) گردآوری شده و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار

EViews صورت گرفته است. مدل مفهومی پژوهش برگرفته از امارا و همکاران (۲۰۲۵) بوده و برای آزمون فرضیه‌ها از مدل رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است تا رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته با دقت بیشتری ارزیابی شود. رابطه (۱):

$$ETR_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 AUD_FEES_{i,t} + \beta_2 ACI_{i,t} + \beta_3 ACM_{i,t} + \beta_4 Levi_{i,t} + \beta_5 Size_{i,t} + \beta_6 Growth_{i,t} + \beta_7 MVB_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

رابطه (۲):

$$ETR_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 AUD_FEES_{i,t} + \beta_2 ACCHAIR_Fi_{i,t} + \beta_3 FAC-CHAIR_{i,t} * AUD_FEES_{i,t} + \beta_4 ACI_{i,t} + \beta_5 ACM_{i,t} + \beta_6 Levi_{i,t} + \beta_7 Size_{i,t} + \beta_8 Growth_{i,t} + \beta_9 MVB_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

متغیر وابسته و تعریف عملیاتی آن: اجتناب مالیاتی (TA): اجتناب مالیاتی با استفاده از نرخ مؤثر مالیات سالانه شرکت اندازه‌گیری می‌شود. نرخ مؤثر مالیات نسبت هزینه مالیات را به سود قبل از مالیات برای هر شرکت و هر سال تعریف می‌کند. فرمول محاسبه به صورت زیر است:

$$ETR = \text{Tax expense/pre-tax income}$$

برای محاسبه عملی نرخ مؤثر مالیات (ETR)، داده‌های مربوط به «هزینه مالیات» و «سود قبل از مالیات» از صورت‌های مالی سالانه شرکت‌ها استخراج می‌شود. در مواردی که سود قبل از مالیات برابر صفر یا منفی باشد، محاسبه ETR فاقد معنا خواهد بود؛ بنابراین، این مشاهدات یا از نمونه حذف می‌شوند، یا مطابق رویه‌های رایج در ادبیات پژوهش، برای حفظ سازگاری، مقادیر خارج از دامنه به یک بازه منطقی محدود می‌گردند (به‌عنوان مثال، تعیین حدود ETR بین صفر و یک). افزون بر این، به‌منظور کاهش اثر داده‌های پرت، نرخ مؤثر مالیات به صورت برش‌دار و با تنظیم در صدک‌های بالا و پایین هر سال -صنعت محاسبه می‌شود.

متغیر مستقل و تعریف عملیاتی آن: کیفیت حسابرسی (AUD_FEES_{i,t}): کیفیت حسابرسی از طریق حق‌الزحمه حسابرسی کل سنجیده می‌شود. برای پایدارسازی و کاهش چولگی توزیع، لگاریتم طبیعی حق‌الزحمه حسابرسی استفاده می‌شود:

$$AUD_FEES_{i,t} = \ln(\text{Total audit fees}_{i,t})$$

حق‌الزحمه حسابرسی باید صرفاً شامل هزینه‌های مرتبط با خدمات حسابرسی صورت‌های مالی باشد و هزینه‌های مشاوره‌ای یا غیرحسابرسی در آن لحاظ نشود. در مواردی که مقدار حق‌الزحمه برابر صفر گزارش شده است، پیش از محاسبه لگاریتم، یا یک مقدار کوچک مثبت به آن اضافه می‌شود، یا مطابق رویه‌های رایج در ادبیات، مشاهدات فاقد مبلغ حذف می‌گردند. همچنین، به منظور مقایسه‌پذیری میان شرکت‌ها، تمامی مقادیر بر اساس واحد پول یکسان و به صورت سالانه ثبت و هم‌سنجی می‌شوند.

متغیر تعدیلگر و تعریف عملیاتی آن: رهبری زنان در کمیته حسابرسی (ACCHAIR_Fi,t): اگر رئیس کمیته حسابرسی زن باشد مقدار آن ۱ و در غیر این صورت ۰ ثبت می‌شود.

متغیرهای کنترلی و تعریف عملیاتی آن:

استقلال کمیته حسابرسی ACI: سهم اعضای مستقل کمیته حسابرسی از کل اعضای کمیته به صورت نسبت محاسبه می‌شود. ملاک استقلال مطابق گزارش حاکمیت شرکتی شرکت و استانداردهای مرسوم افشا تعیین می‌شود.

تعداد جلسات کمیته حسابرسی ACM: تعداد جلسات برگزارشده کمیته حسابرسی طی سال مالی. این متغیر عدد صحیح سالانه است و از گزارش‌های حاکمیت شرکتی یا گزارش سالانه برداشت می‌شود.

اهرم مالی Lev: نسبت بدهی بلندمدت به کل دارایی‌ها برای سال موردنظر.

اندازه شرکت SIZE: لگاریتم طبیعی کل دارایی‌ها.

رشد فروش Growth: تغییر فروش نسبت به فروش سال جاری تعریف می‌شود. در صورت نبود داده سال قبل، مشاهده قابل محاسبه نیست و باید حذف یا جایگزینی مستند صورت گیرد.

نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام MVB: نسبت ارزش بازار حقوق صاحبان سهام به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام. ارزش بازار معمولاً برابر است با قیمت پایانی سهم در پایان سال ضربدر تعداد سهام منتشره؛ ارزش دفتری از ترازنامه استخراج می‌شود.

یافته‌ها

از داده‌های ۱۲۳ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادر تهران برای دوره زمانی ۹ ساله از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۳ استفاده شد. آمار توصیفی متغیرهای تحقیق در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول (۱): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

شاخص / متغیر	میانگین	میانه	بیشترین	کمترین	انحراف معیار	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی
نرخ مؤثر مالیات	۰.۲۴۹۸	۰.۲۴۹۹	۰.۳۴۹۷	۰.۱۵۰۱	۰.۰۵۶۸	-۰.۰۱۳۳	۱.۸۲۷۳
کیفیت حسابرسی	۱۲.۰۳۲	۱۲.۰۰۵	۱۵.۶۶۳	۸.۰۲۸۱	۱.۱۸۰	۰.۰۱۷	۲.۸۹۲
استقلال کمیته حسابرسی	۰.۳۸۷۸	۰.۳۶۶۵	۰.۹۲۹۰	۰.۰۰۸۵	۰.۲۰۰۶	۰.۲۸۴۱	۲.۳۲۲۴
تعداد جلسات کمیته حسابرسی	۵.۰۲۵	۵.۰۰۰	۱۳.۰۰۰	۰.۰۰۰	۲.۳۰۷	۰.۴۵۸	۳.۰۱۴۷
اهرم مالی	۰.۲۷۷۵	۰.۲۵۵۳	۰.۸۲۵۲	۰.۰۰۵۸۰	۰.۱۵۹۱	۰.۶۲۳۸	۲.۹۳۷۱
اندازه شرکت	۱۴.۹۵۶۵	۱۴.۹۷۵۷	۲۰.۷۵۹۰	۹.۲۹۸	۱.۷۶۱	۰.۰۶۹۶	۳.۰۳۸۶
رشد فروش	۸.۵۷۹۴	-۰.۰۱۵۰	۱۳۹۸.۳۸۰	-۰.۹۹۸	۵۳.۹۷۷	۱۸.۹۷۴۶	۴۵۷.۷۴۵۸
نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام	۱.۷۴۲۹	۱.۶۵۵۸	۴.۲۴۲۶	۰.۷۱۴۴	۰.۵۴۱۶	۰.۸۸۵۷	۴.۰۵۹۱

با توجه به جدول ۱ در مورد میانگین متغیرها در بین ۱۱۰۷ مشاهده نوسانات اندازه شرکت با میانگین ۱۴.۹۵۶۵ دارای بیشترین میانگین و نرخ مؤثر مالیات با میانگین ۰.۲۴۹۸ دارای کمترین میانگین می باشد. با توجه به ضریب چولگی متغیرها، مشخص می شود که فقط توزیع متغیر نرخ مؤثر مالیات از چولگی چپ (چولگی منفی) و متغیرهای کیفیت حسابرسی، استقلال کمیته حسابرسی، تعداد جلسات کمیته حسابرسی، اهرم مالی، اندازه شرکت، رشد فروش و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام از چولگی به سمت راست (چولگی مثبت) برخوردار است؛ این بدان معناست که توزیع جامعه، متقارن با کشیدگی به سمت مقادیر بالاتر بوده است. در این تحقیق کشیدگی کلیه ی متغیرهای پژوهش مثبت می باشد. همچنین در خصوص متغیرهایی که به صورت باینری (دارای دو مقدار ۰ و ۱) بوده مقادیر فراوانی و فراوانی نسبی آن در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول (۲): فراوانی متغیرهای باینری

متغیر	مقدار	فراوانی	درصد فراوانی
رهبری زنان در کمیته حسابرسی	اگر رئیس کمیته حسابرسی زن باشد برابر با یک	۳۴۹	۳۱.۵
	اگر رئیس کمیته حسابرسی زن نباشد برابر با صفر	۷۵۸	۶۸.۵
جمع		۱۱۰۷	۱۰۰

بر اساس نتایج جدول ۲ شرکتهایی که رئیس کمیته حسابرسی زن داشته اند ۳۱.۵ درصد و شرکت هایی که رئیس کمیته حسابرسی زن نداشته اند، ۶۸.۵ درصد می باشد.

نتایج حاصل از آزمون لوین، لین و چو به منظور بررسی مانایی متغیرها در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول (۳): نتایج آزمون لوین، لی، چو جهت بررسی مانایی متغیرها

نتیجه آزمون	در سطح متغیر		متغیر
	p-value	آماره $2X$ لوین، لین، چو	
ایستا در سطح متغیر (I_0)	۰.۰۰۰۰	-۳۱.۰۳۲۴	نرخ مؤثر مالیات
ایستا در سطح متغیر (I_0)	۰.۰۰۰۰	-۲۶.۸۱۹۵	کیفیت حسابداری
ایستا در سطح متغیر (I_0)	۰.۰۰۰۰	-۲۹.۸۸۴	استقلال کمیته حسابداری
ایستا در سطح متغیر (I_0)	۰.۰۰۰۰	-۲۶.۱۱۸۳	تعداد جلسات کمیته حسابداری
ایستا در سطح متغیر (I_0)	۰.۰۰۰۰	-۲۹.۵۱۵	اهرم مالی
ایستا در سطح متغیر (I_0)	۰.۰۰۰۰	-۲۶.۷۰۸	اندازه شرکت
ایستا در سطح متغیر (I_0)	۰.۰۰۰۰	-۳۵.۱۱۰	رشد فروش
ایستا در سطح متغیر (I_0)	۰.۰۰۰۰	-۳۴.۵۶۹	نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام

با توجه به جدول ۳ تمامی متغیرها در سطح صفر ایستا بوده و نیازی به انجام آزمون هم انباشتگی (هم جمعی) نمی باشد.

در این پژوهش، برای بررسی رابطه همزمان میان متغیرهای اصلی، ابتدا ماتریس همبستگی محاسبه شد تا شدت و جهت ارتباط بین متغیرها مشخص گردد. نتایج نشان داد که ضرایب همبستگی عمدتاً کوچک و فاقد معناداری آماری هستند، که بیانگر نبود هم‌خطی شدید میان متغیرهاست و امکان استفاده از رگرسیون چندمتغیره را فراهم می‌کند. پس از محاسبه متغیرهای مستقل و وابسته، آزمون فرضیه‌ها با استفاده از داده‌های ترکیبی انجام شد. نتایج آزمون f لیمر در جدول ۴ آمده است.

جدول (۴): آزمون F لیمر

مدل	احتمال F	d.f	Prob	نتیجه ی آزمون
مدل اول	۰.۸۹۱۶۷	(۱۲۲، ۸۵۴)	۰.۷۸۵۵	رد فرضیه صفر
مدل دوم	۱.۱۲۵۲	(۱۲۲، ۸۵۱)	۰.۱۸۱۹	رد فرضیه صفر

نتایج آزمون F لیمر برای دو مدل نشان می‌دهد احتمال به دست آمده برای آماره F بزرگتر از ۵ درصد است، پس برای آزمون مدل، داده‌ها به صورت تلفیقی برای هر دو مدل مورد استفاده قرار گرفت.

در هر مدل رگرسیونی لازم است مفروضات پایه‌ای برقرار باشد تا برآورد ضرایب از ویژگی‌های مطلوب مانند کارایی و سازگاری برخوردار باشند. یکی از مهم‌ترین این مفروضات، همسانی واریانس خطاها است؛ زیرا در صورت وجود ناهمسانی واریانس، برآوردگر حداقل مربعات معمولی دیگر کارا نخواهد بود و آزمون‌های آماری مانند t و F ممکن است نتایج نادرست ارائه دهند. در این تحقیق، برای تشخیص همسانی واریانس از آزمون نسبت درست‌نمایی (LR) استفاده شده که نتایج آن در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول (۵): نتایج آزمون نسبت درست‌نمایی برای شناسایی همسانی واریانس

مدل	فرضیه صفر (H_0)	آماره χ^2	سطح معناداری	نتیجه آزمون
اول اول	ناهمسانی واریانس وجود ندارد	۱.۰۱۰۴	۰.۳۰۳۱	H_0 رد نمی‌شود
مدل دوم	ناهمسانی واریانس وجود ندارد	۱.۲۰۳۱	۰.۲۶۱۱	H_0 رد نمی‌شود

با توجه به این جدول، مدل رگرسیون دارای ناهمسانی واریانس نمی‌باشد. چون سطح معناداری برای سه مدل بزرگتر از ۰.۰۵ می‌باشد.

از دیگر مفروضه‌های اساسی در رگرسیون خطی، استقلال جملات خطا است؛ به این معنا که باقیمانده‌های مدل نباید با یکدیگر همبستگی سریالی داشته باشند. برای بررسی این موضوع، در پژوهش حاضر از آزمون خودهمبستگی بروش-گادفری استفاده شده است. فرضیه صفر این آزمون بیانگر عدم وجود خودهمبستگی و فرضیه مقابل نشان‌دهنده وجود خودهمبستگی در خطاهاست. نتایج آزمون نشان داد که مقدار احتمال آماره F در سطح اطمینان ۹۵ درصد بیش از ۰.۰۵ است؛ بنابراین فرضیه صفر رد نشده و می‌توان نتیجه گرفت که خودهمبستگی در جملات خطا وجود ندارد و مدل از این نظر با مفروضات کلاسیک رگرسیون سازگار است.

جدول (۶): آزمون همبستگی سریالی LM

مدل	نوع آماره	احتمال آماره	سطح معناداری
اول	(۱۲۲، ۸۵۴)	۱.۰۳۴	۰.۱۲۰۱
دوم	(۱۲۲، ۸۵۱)	۱.۱۱۳	۰.۲۱۴

با توجه به جدول ۶ مشاهده می‌شود در مدل‌های تحقیق مشکل وجود همبستگی جمله خطا وجود ندارد.

جدول (۷): نتایج برآورد مدل اول تحقیق

متغیر	نماد	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری
کیفیت حسابرسی	AUD_FEES	-۰.۰۲۸۵۴۹	۰.۰۰۸۰۶۶	-۳.۵۳۹۲۱۳	۰.۰۰۰۳
استقلال کمیته حسابرسی	ACI	-۰.۰۳۶۴۴۸۷	۰.۱۳۷۹۱۸	-۲.۶۴۲۷۸۶	۰.۰۰۸۴
تعداد جلسات کمیته حسابرسی	ACM	-۰.۰۳۱۹۷۷	۰.۰۱۱۴۲۴	-۲.۷۹۸۳	۰.۰۰۷۶
اهرم مالی	Lev	-۰.۰۸۹۹۹۶۲	۰.۰۴۹۴۳۹	-۱.۸۱۹۶۷۰	۰.۰۵۱۷
اندازه شرکت	SIZE	۰.۰۱۰۴۲۴	۰.۰۱۵۵۶۷	-۰.۶۶۹۶۶۷	۰.۵۰۳۲
رشد فروش	Growth	۰.۰۰۰۲۷۰	۰.۰۰۰۳۴۲	۰.۷۸۷۶۰۵	۰.۴۳۱۱
نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام	MVB	-۰.۰۷۵۷۶۳	۰.۰۳۲۲۷۹	-۲.۳۴۷۱۲	۰.۰۱۷۶
عرض از مبدأ	C	۰.۴۸۴۸۵۰	۰.۰۲۷۳۸۳۴	۱.۷۷۰۵۵۹۳	۰.۰۷۶۹
آماره دوربین واتسن	Durbin-Watson stat			۱.۹۹۴۷	
ضریب تعیین	R-squared			۰.۹۱۱۲۸۱	
ضریب تعیین تعدیل شده	Adjusted R-squared			۰.۹۰۴۱۹۰	
آماره F فیشر (سطح معنی‌داری)				۷.۵۹۰۹۰ (۰.۰۰۰۲۴۸)	

با توجه به نتایج جدول ۷، سطح معنی‌داری کیفیت حسابرسی کوچکتر از سطح خطاست ($\text{prob} < 0.05$)، بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد ضریب و آماره t مربوط به این متغیر، نشان‌دهنده این است که بین کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی رابطه معناداری وجود دارد. در خصوص ضریب که برابر ۰.۰۲۸۵۴۹ تعیین گردید می‌توان بیان داشت به ازای هر واحد افزایش کیفیت حسابرسی، اجتناب مالیاتی ۰.۰۲۸۵۴۹ واحد کاهش می‌یابد. از نظر علائم پارامترهای برآوردی، علامت متغیر منفی می‌باشد، لذا افزایش (کاهش) کیفیت حسابرسی سبب کاهش (افزایش)، نوسانات اجتناب مالیاتی می‌گردد و رابطه عکس وجود دارد.

با توجه به نتایج جدول ۸، سطح معنی داری نقش تعدیل گر رهبری زنان در کمیته حسابرسی بر رابطه کیفیت حسابرسی کوچکتر از سطح خطاست ($prob < 0/05$)، بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد ضریب و آماره t مربوط به این متغیر، نشان دهنده این است که رهبری زنان در کمیته حسابرسی بر رابطه کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی نقش تعدیل گر دارد. در خصوص ضریب که برابر ۰.۱۲۹۶۵۱ تعیین گردید می توان بیان داشت به ازای هر واحد افزایش نقش تعدیل گر رهبری زنان در کمیته حسابرسی، اجتناب مالیاتی ۰.۱۲۹۶۵۱ واحد تقویت می شود از نظر علایم پارامترهای برآوردی، علامت متغیر مثبت می باشد، لذا افزایش (کاهش) نقش تعدیل گر رهبری زنان در کمیته حسابرسی سبب افزایش (کاهش)، اجتناب مالیاتی می گردد و رابطه مستقیم وجود دارد.

جدول (۸): نتایج برآورد مدل دوم تحقیق

متغیر	نماد	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری
کیفیت حسابرسی	AUD_FEES	-۰.۰۷۴۳۲۸	۰.۰۳۲۴۷۲	-۲.۲۸۸۹۹	۰.۰۲۲۳
استقلال کمیته حسابرسی	ACI	-۰.۰۳۵۴۵۳۱	۰.۱۳۰۳۶۱	-۲.۷۱۹۶۱۶	۰.۰۰۶۷
تعداد جلسات کمیته حسابرسی	ACM	-۰.۰۲۷۱۵۵	۰.۰۱۱۸۳۹	-۲.۲۹۳۶۱۷	۰.۰۲۲۰
رهبری زنان در کمیته حسابرسی	ACCHAIR	-۰.۰۸۵۶۴۳	۰.۰۵۸۱۲۸	-۱.۴۷۳۳۵۱	۰.۱۴۱۰
کیفیت حسابرسی* رهبری زنان در کمیته حسابرسی	*ACCHAIR AUD_FEES	۰.۱۲۹۶۵۱	۰.۰۵۵۹۹۵	۲.۳۱۵۴۲۳	۰.۰۲۰۸
اهرم مالی	Lev	-۰.۰۸۷۳۴۴	۰.۱۵۰۳۶۴	-۰.۵۸۰۸۸	۰.۵۶۱۵
اندازه شرکت	SIZE	-۰.۰۰۹۵۷۷	۰.۰۱۴۸۸۵	-۰.۶۴۳۳۷۱	۰.۵۲۰۱
رشد فروش	Growth	۰.۰۰۰۳۱۸	۰.۰۰۰۲۸۱	۱.۱۳۱۵۰	۰.۲۵۸۱
نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام	MVB	-۰.۰۷۴۱۵	۰.۰۵۰۵۹	-۱.۴۶۵۵۵	۰.۱۴۳۱
عرض از مبدأ	C	۰.۶۲۲۴۵	۰.۲۶۶۳۴	۲.۳۳۷۰۱	۰.۰۱۹۶
آماره دوربین واتسن	Durbin-Watson stat			۱.۹۸۷۵	
ضریب تعیین	R-squared			۰.۹۲۵۴	
ضریب تعیین تعدیل شده	Adjusted R- squared			۰.۹۱۶۴۸	
آماره F فیشر (سطح معنی داری)				۲.۸۲۸۳ (۰.۰۰۲۷۳۹)	

نتیجه گیری

یافته اول پژوهش نشان داد که با افزایش کیفیت حسابرسی، میزان اجتناب مالیاتی شرکتها کاهش می یابد. یافته مذکور با نتایج پژوهش های داخلی همسو است. به طور مشخص، نتایج تحقیق کریمیان (۱۴۰۰)، نشان داد کیفیت حسابرسی اثر منفی و معناداری بر اجتناب مالیاتی دارد. همچنین یافته های راغفر و اکبر بیگی (۱۴۰۰)، مبنی بر نقش سازوکارهای حاکمیت شرکتی در کاهش رفتارهای مالیاتی پریسک، از این نتیجه حمایت می کند. علاوه بر این، نتایج قاضی فینی و ابراهیمیان مشهدی (۱۴۰۲)، نیز که اثر مثبت تنوع جنسیتی بر کیفیت حسابرسی را نشان دادند، به طور غیرمستقیم مؤید آن است که ارتقای کیفیت حسابرسی می تواند به بهبود شفافیت مالی و کاهش رفتارهای فرصت طلبانه از جمله اجتناب مالیاتی منجر شود. در سطح بین المللی نیز یافته حاضر با نتایج مطالعات آدامز و فریرا (۲۰۲۱)، و یوسف و همکاران (۲۰۲۳)، همسو است که نشان دادند سازوکارهای نظارتی قوی تر و کیفیت بالاتر حسابرسی موجب کاهش رفتارهای

فرصت طلبانه مالی مدیران می‌شود. همچنین نتایج چپوک-مگبامه و همکاران (۲۰۲۲)، که نقش کمیته حسابرسی را در مهار رفتارهای پرریسک مالیاتی تأیید کردند، با یافته این پژوهش هم‌راستا است. تبیین این یافته را می‌توان در چارچوب نظریه نمایندگی ارائه کرد. بر اساس این نظریه، تضاد منافع میان مدیران و سهامداران زمینه بروز رفتارهای فرصت طلبانه را فراهم می‌کند. حسابرسی باکیفیت به‌عنوان سازوکاری کنترلی، هزینه‌های نمایندگی را کاهش می‌دهد و از طریق افزایش احتمال کشف تحریف‌های بااهمیت و سیاست‌های مالیاتی پرریسک، انگیزه مدیران برای ورود به طرح‌های اجتناب مالیاتی تهاجمی را محدود می‌کند. در واقع، هرچه حسابرس مستقل از تخصص، شهرت و حق الزحمه بالاتری برخوردار باشد، حساسیت او نسبت به ریسک‌های قانونی و اعتباری افزایش یافته و احتمال پذیرش رویه‌های مالیاتی پرابهام کاهش می‌یابد. از منظر اقتصادی، کیفیت حسابرسی بالا هزینه‌های بالقوه دعاوی حقوقی، جریمه‌های مالیاتی و لطمه به اعتبار شرکت را برجسته می‌کند و مدیران را به اتخاذ رویکردی محتاطانه‌تر سوق می‌دهد. در چنین شرایطی، منافع کوتاه‌مدت ناشی از کاهش مالیات، در برابر هزینه‌های بلندمدت شهرت و ریسک‌های قانونی کم‌رنگ می‌شود. بنابراین حسابرسی باکیفیت نه تنها نقش کشف‌کننده دارد، بلکه از طریق اثر بازدارندگی نیز عمل می‌کند و سطح اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. همچنین از منظر حاکمیت شرکتی، کیفیت حسابرسی را می‌توان مکمل سایر سازوکارهای نظارتی دانست. در ساختارهایی که شفافیت اطلاعاتی بالاتر است، تصمیمات مالیاتی شرکت در معرض نظارت دقیق‌تر سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و نهادهای ناظر قرار می‌گیرد. این نظارت چندلایه موجب می‌شود مدیران در انتخاب استراتژی‌های مالیاتی، ملاحظات پاسخگویی و مشروعیت سازمانی را بیشتر مدنظر قرار دهند. در نتیجه، رابطه منفی مشاهده‌شده میان کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی، بازتابی از تقویت پاسخگویی مدیریتی و ارتقای شفافیت مالی در شرکت‌های مورد بررسی است.

دومین یافته از پژوهش حاضر نشان داد که حضور رئیس زن در کمیته حسابرسی، رابطه بین کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی را به‌صورت معناداری تعدیل می‌کند. به بیان دیگر، جنسیت رئیس کمیته حسابرسی موجب تغییر در شدت و نحوه اثرگذاری کیفیت حسابرسی بر اجتناب مالیاتی می‌شود و افزودن این متغیر موجب افزایش قدرت تبیین مدل نیز شده است. این یافته با نتایج پژوهش قربانی و همکاران (۱۴۰۴)، همسو است که نشان دادند حضور زنان در کمیته حسابرسی رابطه منفی کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی را تقویت می‌کند. همچنین نتایج انورعنایتی و همکاران (۱۴۰۳)، و محقق‌زاده و همکاران (۱۴۰۱)، که به نقش منفی حضور زنان بر اجتناب مالیاتی اشاره داشتند، مؤید نقش نظارتی جنسیت در ساختار کمیته حسابرسی است. در سطح بین‌المللی نیز نتایج این پژوهش با یافته‌های امارا و همکاران (۲۰۲۵)، همسو است که نشان دادند رهبری زنان در کمیته حسابرسی رابطه کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی را تقویت می‌کند. همچنین ایتونن و همکاران (۲۰۲۳)، دریافتند شرکت‌هایی با رئیس زن کمیته حسابرسی کمتر با مشکلات کنترل داخلی مواجه‌اند. یافته‌های آدامز و فریرا (۲۰۲۱)، نیز مبنی بر ریسک‌گریزی و حساسیت نظارتی بیشتر زنان، پشتوانه نظری این نتیجه را فراهم می‌کند.

تبیین این یافته را می‌توان در چارچوب نظریه رفتار سازمانی و نظریه وابستگی منابع ارائه کرد. زنان در جایگاه‌های نظارتی معمولاً گرایش بیشتری به رعایت اصول اخلاقی، احتیاط مالی و کنترل ریسک دارند. حضور آنان در رأس کمیته حسابرسی می‌تواند فضای جلسات را به سمت بررسی دقیق‌تر ریسک‌های مالیاتی سوق دهد و تعامل مؤثرتری با حسابرسان مستقل برقرار سازد. در نتیجه، کیفیت حسابرسی در چنین ساختاری نه تنها یک سازوکار رسمی، بلکه ابزاری فعال برای کنترل رفتارهای مالیاتی می‌شود. از منظر روان‌شناختی، پژوهش‌های رفتاری نشان داده‌اند که زنان در تصمیم‌گیری‌های مالی تمایل کمتری به پذیرش ریسک‌های مبهم دارند و نسبت به پیامدهای بلندمدت شهرت سازمان حساس‌ترند. این ویژگی می‌تواند موجب شود توصیه‌های حسابرس مستقل با جدیت بیشتری پیگیری شود و سیاست‌های

مالیاتی تهاجمی با مقاومت بیشتری مواجه گردد. بنابراین نقش تعدیل‌گری مشاهده‌شده را می‌توان ناشی از هم‌افزایی میان کیفیت حسابرسی و سبک رهبری مبتنی بر احتیاط و نظارت دقیق دانست. در نهایت، از منظر حاکمیت شرکتی، رئیس کمیته حسابرسی نقشی محوری در تعیین دستور جلسات، هدایت مباحث و پیگیری اجرای توصیه‌های حسابرس دارد. زمانی که این جایگاه در اختیار زنان قرار می‌گیرد، ساختار نظارتی شرکت از تنوع شناختی و دیدگاه‌های مکمل بهره‌مند می‌شود. این تنوع می‌تواند کیفیت تصمیم‌گیری را ارتقا داده و موجب تقویت پاسخگویی مالی شود. بنابراین نقش تعدیل‌گر رهبری زنان نه یک اثر نمادین، بلکه یک سازوکار نهادی مؤثر در جهت ارتقای شفافیت و انضباط مالی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران محسوب می‌شود.

این پژوهش با محدودیت‌هایی همچون استفاده از حق‌الزحمه حسابرسی به‌عنوان تنها شاخص کیفیت حسابرسی، اتکا به نرخ مؤثر مالیات برای سنجش اجتناب مالیاتی، محدود بودن جامعه آماری به شرکت‌های بورسی ایران و اندازه‌گیری ساده‌سازی شده متغیر رهبری زنان مواجه بود؛ عواملی که می‌توانند دقت تبیین روابط را کاهش دهند. همچنین ماهیت گذشته‌نگر داده‌ها احتمال وجود متغیرهای حذف‌شده را افزایش می‌دهد. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی از شاخص‌های متنوع‌تر کیفیت حسابرسی، معیارهای جایگزین اجتناب مالیاتی، بررسی ویژگی‌های فردی اعضای کمیته حسابرسی، وارد کردن متغیرهای نهادی و انجام مطالعات مقایسه‌ای یا ترکیبی (کمی-کیفی) برای تبیین عمیق‌تر نقش جنسیت و سازوکارهای حاکمیت شرکتی استفاده کنند.

در سطح کاربردی پیشنهاد می‌شود شرکت‌های بورسی در انتخاب حسابرس مستقل، کیفیت حسابرسی را بر ملاحظات هزینه‌ای ترجیح دهند و از حسابرسان متخصص صنعت برای کاهش ریسک‌های مالیاتی بهره ببرند. همچنین توصیه می‌شود کمیته‌های حسابرسی جلسات منظم با حسابرسان درباره ریسک‌های مالیاتی برگزار کرده و گزارش‌های اختصاصی در مورد سیاست‌های مالیاتی شرکت دریافت کنند تا نظارت پیشگیرانه تقویت شود. نهادهای ناظر نیز می‌توانند با ایجاد مشوق‌های سیاستی، شرکت‌ها را به استفاده از زنان متخصص در نقش‌های نظارتی ترغیب کنند و برنامه‌های توانمندسازی حرفه‌ای برای مدیران زن در حوزه مالی و حسابرسی توسعه دهند. در نهایت، سرمایه‌گذاران نهادی و تحلیل‌گران مالی می‌توانند ترکیب جنسیتی کمیته حسابرسی را به‌عنوان شاخصی از کیفیت حاکمیت شرکتی در ارزیابی ریسک سرمایه‌گذاری مدنظر قرار دهند، امری که می‌تواند به ارتقای شفافیت و انضباط مالی در بازار سرمایه منجر شود.

منابع

- ✓ آریاپناه، نرگس، امری اسرمی، محمد، جلالی، سعید، (۱۴۰۱)، اثر تنوع جنسیتی در کمیته حسابرسی و کارایی کنترل‌های داخلی بر کیفیت گزارشگری مالی و اعتبار تجاری، پژوهش‌های مالی و حسابداری، دوره ۲۴، شماره ۱، صص ۵۵-۷۹.
- ✓ انورعنایتی، سارا، محمدی، حمید، کاظمی، رضا، (۱۴۰۳)، تأثیر تنوع جنسیتی در ارکان راهبری و کمیته حسابرسی بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها، کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و حسابداری، تهران.
- ✓ بشیری منش، نازنین، وقفی، سید حسام، (۱۴۰۰)، تأثیر حضور زنان در هیئت‌مدیره بر ویژگی‌های کیفی اطلاعات مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، نشریه زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۹، شماره ۳، صص ۴۷۷-۵۰۰.
- ✓ پاکروان، محمد، خوشنویس، علی، (۱۴۰۰)، تنوع هیئت‌مدیره و کیفیت حسابرسی در شرکت‌های بورسی ایران، مجله حسابداری و حسابرسی ایران، دوره ۲۲، شماره ۲، صص ۶۷-۹۰.

- ✓ قاضی فینی، زهرا، ابراهیمیان مشهدی، حسین، (۱۴۰۲)، بررسی تأثیر کمیته حسابرسی بر کیفیت حسابرسی با در نظر گرفتن نوع صنعت، ملاحظات حقوقی و تنوع جنسیتی، مجله حسابداری و حسابرسی مدیریت، دوره ۲۵، شماره ۲، صص ۷۵-۹۸.
- ✓ قربانی، مهدی، حسینی، علی، رضایی، فاطمه، (۱۴۰۴)، نقش ویژگی‌های کمیته حسابرسی در کاهش اجتناب مالیاتی شرکت‌های بورسی، فصلنامه پژوهش‌های حسابداری و حسابرسی ایران، دوره ۲۶، شماره ۳، صص ۴۵-۶۸.
- ✓ کریمیان، زهرا، (۱۴۰۰)، ویژگی‌های حسابرسی و رفتار مالیاتی شرکت‌ها، مجله مطالعات حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۱، شماره ۱، صص ۵۹-۸۲.
- ✓ محقق‌زاده، لیلا، احمدی، رضا، نصیری، مریم، (۱۴۰۱)، ویژگی‌های کمیته حسابرسی و اجتناب مالیاتی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس، فصلنامه حسابداری مالی، دوره ۲۳، شماره ۴، صص ۸۹-۱۰۸.
- ✓ Adams, R., & Ferreira, D. (2021). Women in the boardroom and their impact on governance and performance. *Journal of Financial Economics*, 100(2), 283–307.
- ✓ Aini, N. (2021). The Effect of Good Corporate Governance, Company Size and Financial Performance on Earnings Management (Empirical Studies on State-Owned Enterprises listed on the Indonesia Stock Exchange 2014-2018). *International Journal Accounting Tax and Business*, 2(01).
- ✓ Alkebeese, A., Saleh, M., & Maigoshi, A. (2022). Gender diversity in boards and audit committees: Implications for financial reporting quality. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*
- ✓ Amara, M., Bouzgarrou, H., Bourouis, S., Alshdaifat, S., & Amoush, A. (2025). The interactive effect of female audit committee chairs on the relationship between audit quality and tax avoidance. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(27), 1–17. <https://doi.org/10.3390/jrfm18010027>
- ✓ Azizkhani, M., Hossain, S., & Nguyen, M. (2023). Effects of audit committee chair characteristics on auditor choice, audit fee and audit quality. *Accounting & Finance*.
- ✓ Chen, D., Liu, M., Ma, T., & Martin, X. (2017). Accounting quality and trade credit. *Accounting Horizons*, 31(3), 69-83.
- ✓ Chen, J., Dong, W., Han, H., & Zhou, N. (2020). “Does audit partner workload compression affect audit quality?”. *European Accounting Review*, Vol: 29(5), Pp:1021-1053.
- ✓ Chijoke-Mgbame, A., Boateng, A., & Mordi, C. (2022). Audit committees and managerial opportunism: Evidence from African firms. *Corporate Governance: An International Review*, 30(4), 512–529.
- ✓ Ittonen, K., Vähämaa, S., & Vähämaa, E. (2023). Female audit committee chairs and internal control quality. *Contemporary Accounting Research*, 40(2), 355–379.
- ✓ Mohamed, S., & Lana, M. (2024). Board gender diversity as a moderator between audit committee characteristics and integrated reporting quality. *Future Business Journal*, 10(1), 45–63.
- ✓ Qawqzeh, M., & Alzoubi, T. (2025). Audit committee characteristics, gender diversity, and tax avoidance: The moderating role of audit quality. *Accounting Research Journal*, 38(2), 112–130.
- ✓ Saleh, M., & Maigoshi, A. (2024). Accounting expertise, gender diversity, and audit committee effectiveness: Evidence from emerging economies. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 14(1), 88–110.
- ✓ Sultana, N., Singh, H. & Rahman, A. (2019) Experience of audit committee members and audit quality. *European Accounting Review*, 28(5), 1–29.